

Kuusamo 2019

Takalonlammen ranta-asemakaavan arkeologinen inventointi

Hans-Peter Schulz ja Jaana Itäpalo 30.12.2019

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIA*PALVELU*

Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologisen inventoinnin Kuusamossa Takalonlammen ranta-
asemakaavan alueella. Työn tilaaja on KimmoKaava Tmi. Maastotyön tekivät FM Jaana Itäpalo ja FM/MA
Hans-Peter Schulz 25.9.2019 yhteensä 1,5 henkilötyöpäivän aikana.

Alueelta ei tunnettu arkeologisia kohteita ennen selvitystyötä eikä niitä myöskään löytynyt inventoinnissa.

Sisällysluettelo

	S.
1. Perustiedot.....	1
2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät.....	2
2.1. Esiselvitys.....	2
2.2. Tutkimushistoria.....	3
2.3. Maastoinventointimenetelmä.....	3
3. Geologia, topografia ja maisema.....	4
4. Valokuvat ja maastokuvaukset.....	5
5. Alueen aiempi maankäyttö	9
6. Tulokset.....	10
7. Aineistoluettelo.....	10

1. Perustiedot

Inventointialue: Takalonlammen ranta-asemakaavan alue Kuusamon keskustasta noin 21 km pohjoiseen, pinta-ala on 40 ha

Tilaaja: KimmoKaava T:mi

Inventoinnin laji: osainventointi

Kenttätöaika: 25.9.2016, yhteensä 1,5 henkilötyöpäivää

Karttanumerot: TM35-lehtijako, T5311L

vanha yleislehtijako, 4524 03, 4613 01

Korkeus: n. 318 – 325 m mpy

Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto

Kopio raportista: Museoviraston arkisto (digitaalinen ja paperikopio), Pohjois-Pohjanmaan museo (digitaalinen kopio)

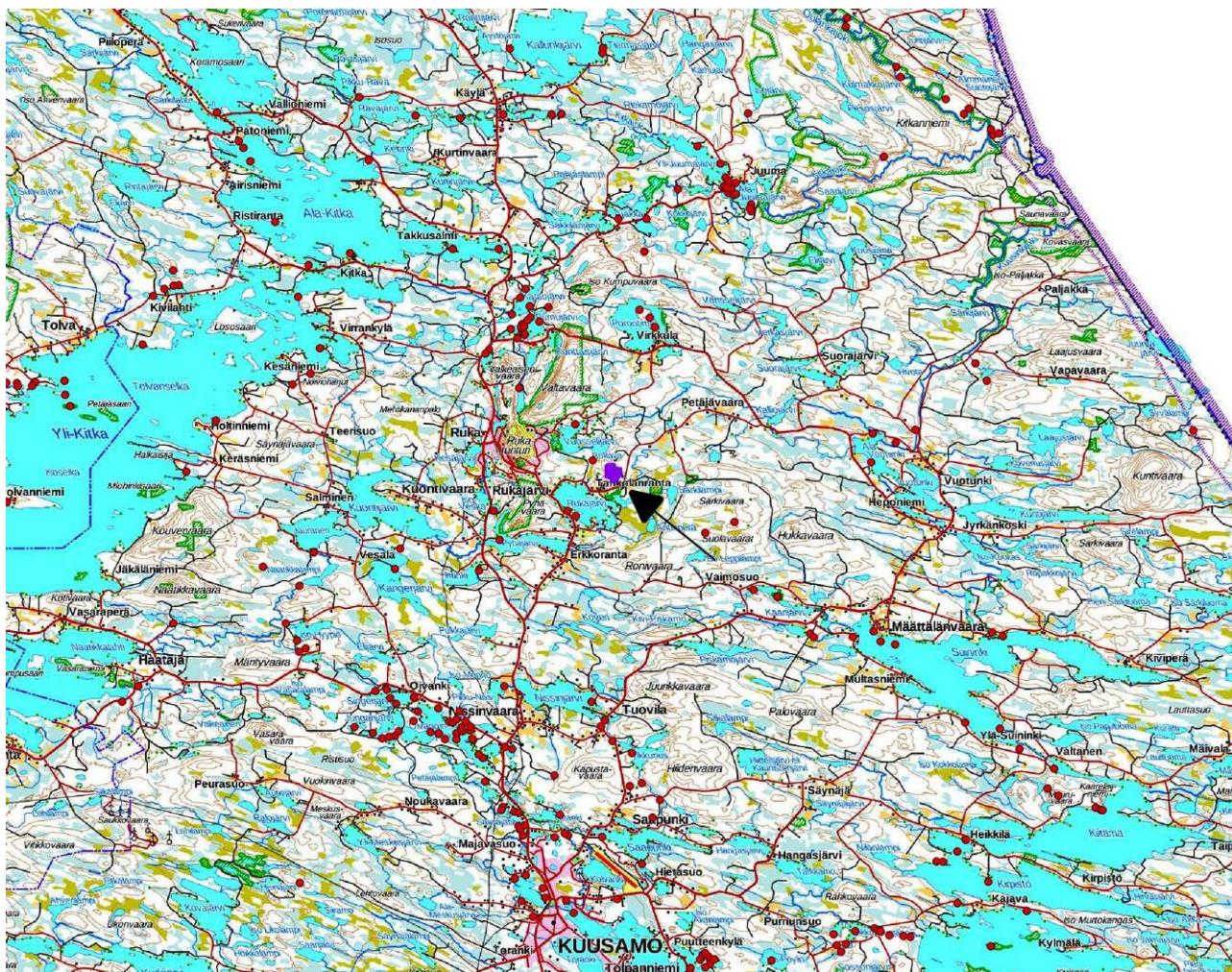
Aiemmat löydöt: -

Inventointilöydöt: -

Aiemmat tutkimukset (lähiseudulla): Aarni Erä-Esko inventointi 1956

Mika Sarkkinen inventointi 1999

Antti Krapu inventointi 2003

Kartta 1. Kaava-alueen sijainti merkitty violettina (nuoli). Mj-rekisterin kohteet punaisena pienenä pisteenä. Maanmittauslaitoksen maastokarttarasteri 1: 250 000, 12/2019.

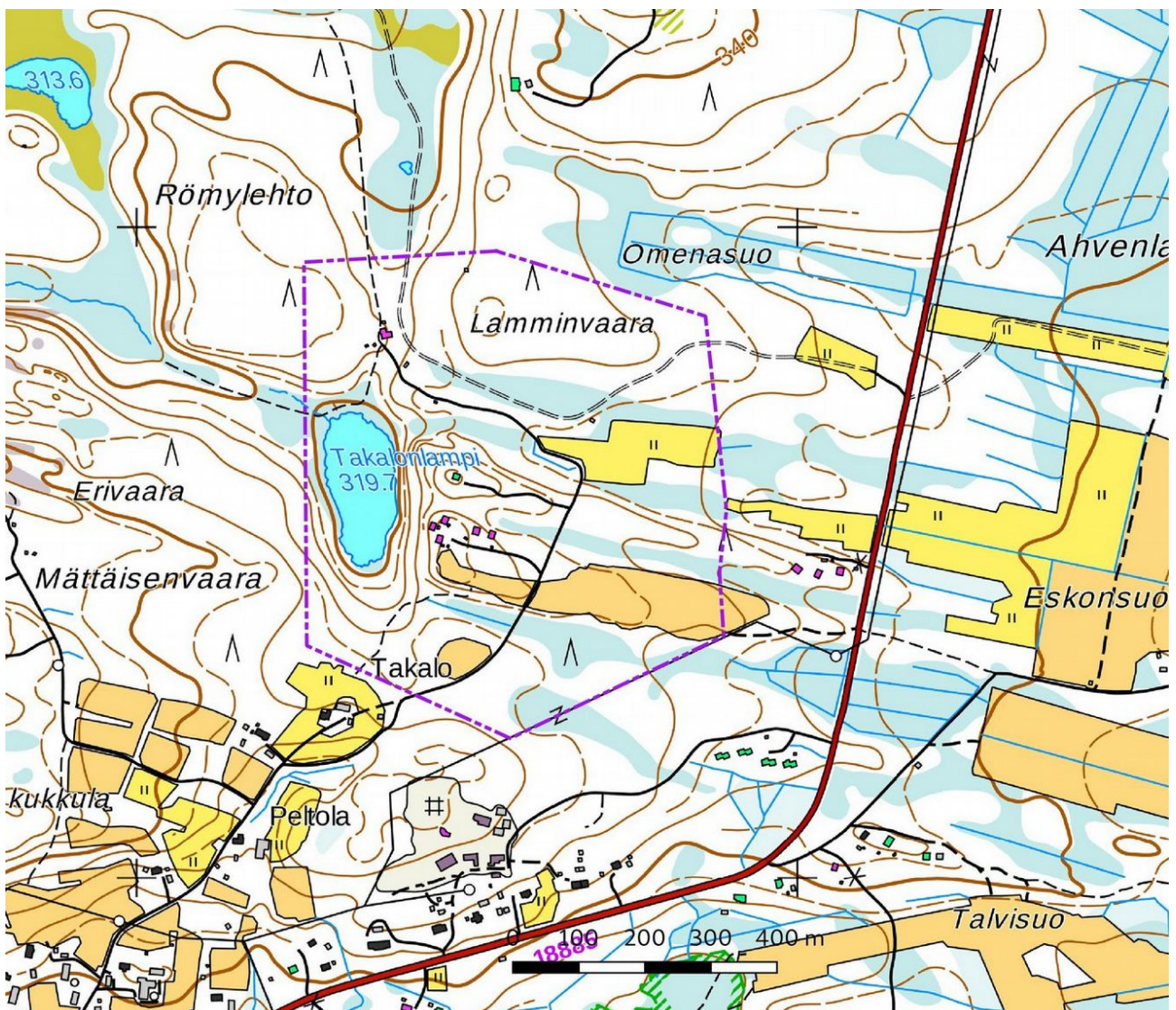
2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät

Takalonlammen ranta-asemakaavan alue sijaitsee Rukan itäpuolella ja Rukajärven pohjoispuolella Kuusamon kaupungin keskustasta noin 21 km pohjoiseen. Kaava-alueen kokonaispinta-ala on 40 ha.

Sen alueelta ei tunnettu arkeologisia kulttuuriperintökohteita ennen inventointia. Lähistöltä oli tiedossa kivi-kautinen asuinpaikka *Aikkila* (mj-tunnus 305010006), joka sijaitsee suunnittelualueesta 2,4 km lounaaseen Rukajärven etelärannalla, esihistoriallinen pyyntikuoppakohde *Mättäisenlahti* (mj-tunnus 305010155) 740 m luoteeseen sekä 2,6 km luoteeseen historiallisen ajan talonpohja *Rukajärvi Jumalanviljankorpi* (mj-tunnus 1000001501).

2.1. Esiselvitys

Muinaisjäännösten paikallistaminen ja arviointi perustuivat alueella aikaisemmin tehtyjen arkeologisten selvitysten tuloksiin. Näiden tietojen lisäksi esiselvityksessä käytettiin eri aineistoja, joiden perusteella arvioitiin muinaisjäännösten sijainnin kannalta relevantit alueet. Esihistoriallisten kohteiden osalta kaukokartoituksessa keskeisiä aineistoja olivat GTK:n kallio- ja maaperäkartat, Maanmittauslaitoksen ortoilmakuvat, korkeusmalli sekä laserkeilausaineiston pistepilviaineisto. Laserkeilausmenetelmä tuottaa hyvin tarkkaa tietoa kohteensa pinnanmuodoista, ja sen avulla voidaan paikantaa lähinnä erilaisia kuoppakohteita, kuten asumuspai- nanteita, tervahautoja ja hiilimiiluja tai isoja vallirakenteita. Historiallisen ajan kohteita etsitään topografian, kirjallisuustietojen, perimätiedon, paikannimistön ja internetistä löytyvän historiallisen karttamateriaalin avulla. Aluetta esittävät tarkemmat vanhat kartat ovat vuosien 1964 ja 1967 topografikartoja.

Kartta 2. Yleiskartta, kaava-alueen rajausta violetti katkoviivana, Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:20 000, 12/2019.

2.2 Tutkimushistoria

Lähialueella on tehty aiemmin kolme inventointia: Aarni Erä-Esko vuonna 1956, Mika Sarkkinen vuonna 1999 sekä Antti Krapu 2003, jolloin kohdetta *Rukajärvi Jumalanviljankorpi* tukittiin tarkemmin koepistoin.

2.3. Maastoinventointimenetelmä

Yleistä:

Maastossa arvioidaan kaikki suunnittelualueet ja tarkemmin ne alueet, jotka esiselvityksen perusteella osoittautuvat relevanteiksi löytää uusia muinaisjäänneksiä. Tähän sisältyy mm. laserkeilausaineistoon perustuvien havaintojen tarkastamista. Inventointi perustuu pääosin silmänvaraisiin pintahavaintoihin. Uusia muinaisjäänneksiä etsitään mm. maanpinnan korkeussuhteiden, maaperän ja poikkeavan kasvillisuuden perusteella. Erityistä huomiota kiinnitetään tunnettujen muinaisjäännekohteiden ympäristöihin.

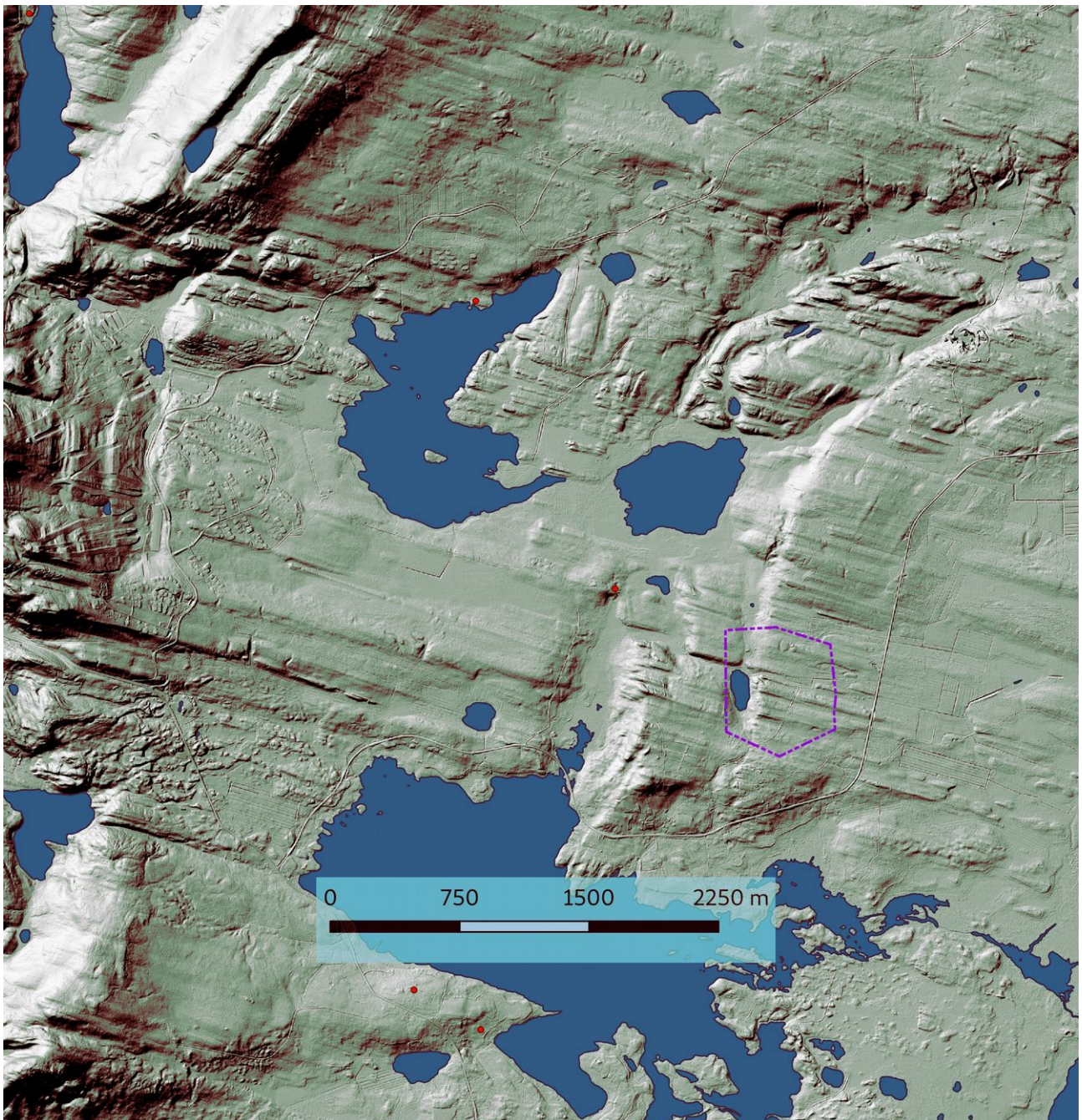
Kartta 3. Ortokuva / Drone, julkaistu 10.1.2019, KimmoKaava. Rajaus keltaisena katkoviivana, korttelien rajaus valkoisena viivana. Mk noin 1:2000.

Mahdollisten kulttuurikerrosten toteamiseksi ja rakenteiden iän (resentti < > muinaisjäännös) sekä tarkoituksen selvittämiseksi tehdään n. 30 x 30 cm:n kokoisia koekuoppia ja kairausta käsikairalla. Havaitut muinaisjäännöskohteet valokuvataan ja niiden ympäristöstä kirjataan maasto- ja maisemaselvityksiä sekä mahdolliset taustatiedot. Muinaisjäännösten sijainti mitataan gps-paikantimella, jonka tarkkuus on n. +/- 2-6 m. Paikatietohallintaan käytetään QGis 2.10. -ohjelmaa ja GrassGis 7.0 -ohjelmaa lidar-pistepilviaineiston käsittelyssä ja terrain-analyysissa.

Takalonlammen ranta-asemakaava alue tarkastettiin pääosin pintahavainnoimalla, suunniteltujen uusien korttelien alueilla kairattiin joitakin epämääräisiä kuoppia. Koekuoppia tai -pistoja ei kivisen maaperän takia tehty.

3. Geologia, topografia ja maisema

Kartta 4. 2 m-DEM korkeusmalli, kaava-alueen raja violetina katkoviivana, mj-rekisterin kohteet punaisena pisteinä. Maanmittauslaitoksen laserkeilausaineisto 11/2019. Vesialueet VPD 2.

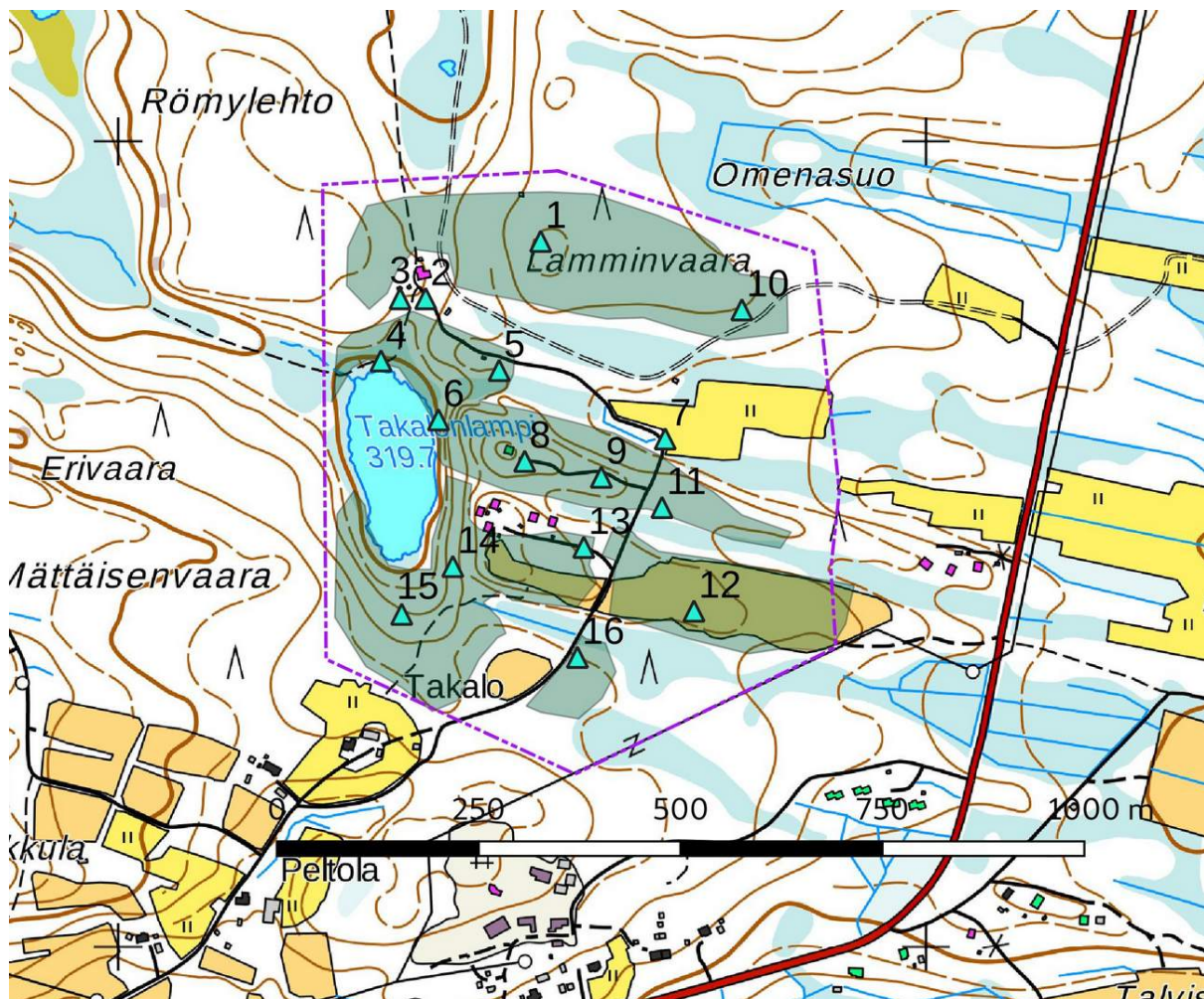

Kaava-alue sijaitsee Rukatunturin itäpuolella ns. poimuvyöhykkeen vajoaman alueella. Geologisesti alue kuuluu Kuusamon liuskevöhykkeeseen, joka syntyi hieman yli 2000 miljoonaa vuotta sitten. Tuolloin syntyneestä vuoristosta kohoaa enää Rukatunturi – Valtavaara vaarajonon jäännösvuoret, joka koostuu kovemmista kivilajeista, pääosin ortokvartsiittista. Kuusamon liuskealueen muodostumat poimuttuivat noin 1800 miljoonaa vuotta sitten.¹ Tästä ilmeinen esimerkki on kartan 4 korkeusmallissa näkyvä kaareva vajoama, jonka itäisellä reunalla Takalonlampi sijaitsee.

Seutu on supra-akvaattinen, se sijaitsee yli 150 m korkeimman rannan yläpuolella.² Rukan vaarajonon itäpuoleinen alue on pääosin moreenikerroksen peittämää ja siellä on melko tiheänä sarjana kaakko-luode-suunteisia moreeniharjanteita, jotka osoittavat mannerjäätikön vetäytymissuuntaa. Jäätikön sulamisvaiheessa syntyi myös pienalaisia sora- ja hiekkamuodostelmia. Lukuisat pienet järvet ja lammet ovat syntyneet sekä pintakerrosten painaumiin että kallioperän vajoamiskohtiin.

Alueen kasvillisuutta hallitsevat kuusimetsät, etenkin kosteilla ja myös kalkkipitoisilla paikoilla kasvillisuus on rehevää ja muodostaa lehtomaisia metsätyyppejä. Vaatelias kasvilajisto, jonka ansioista Kuusamo on tullut tunnetuksi ns. Kuusamon lehtokeskuksena, keskittyy Kuusamon pohjoisosien liuskealueille. Rotkolaaksoissa, kalkkipitoisten lähteiden reunustoilla ja lettosilla viihtyvät useat tundra- tai tunturilajit. Järvien rannat ja vaarojen rinteet ovat osittain matkailukäytössä, ja paikoin niillä sijaitsee tiheästi vapaa-ajan rakennuskantaa. Lähiseudun metsistä yli puolet on metsätalouskäytössä.

4. Valokuvat ja maastokuvaukset

Kartta 5. Kuvauspaikat 1-16 turkoosina kolmiona, inventoidut alueet vaaleanvihreänä. Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:20 000, 12/2019.

- 1 A. Silvenoinen 2016, Pohjois-Suomen liuskealueet, kerrosintrusiot ja granuliittialue. www.geologinen.seura.fi/suomenkalliopera/CH5.pdf
- 2 Annika Åberg 2013. Itämeren ylin ranta Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Kuva 1. Lamminvaaran laki kuvattuna itään. Tasaista pohjamoreenia.

Kuva 2. Matkailuyrityksen kahvila Takalonlammen pohjoispuolella.

Kuva 3. Saman yrityksen poroaitaus ja -rata länteen.

Kuva 4. Takalonlammen soistunutta koillisrantaa. Kuvattu länteen.

Kuva 5. Kaivannon linjaus (vesijohto?) lammen pohjoispuolella.

Kuva 6. Takalonlammen itärantaa kuvattu etelään. Osittain kivikkoinen ja soistunut.

Kuva 7. Tekoallas alueen itäosassa, kuvattu koilliseen.

Kuva 8. Uusi lomamökki lammen itäpuoleisella kukkulalla, kuvattu länteen.

Kuva 9. Kortteli alueen keskiosassa, kuvattu koilliseen. Maaperä hienoa lajittumatonta sedimenttiä.

Kuva 10. Lamminvaaran itäosa kuvattu lounaaseen.

Kuva 11. Kortteli alueen keskiosassa; tuoreehko tasainen kangas. Kuvattu itään.

Kuva 12. Laaja peltoalue alueen kaakkoisosassa. Alueen halki on tehty uusi tie, kuva koilliseen.

Kuva 13. Tie mökkialueelle Takalonlammen eteläpuolella.

Kuva 14. Poroja keinotekoisella kummulla lammen itäpuolella, kuvattu etelään.

Kuva 15. Kortteli lammen eteläpuolella, pohjoisrinne, harvennettua kuusikkoa, kuvattu etelään.

Kuva 16. Kortteli alueen kaakkoisosassa tien vasemmalla puolella, kuvattu luoteeseen.

5. Alueen aiempi maankäyttö

Esihistoriallinen asutus on ollut mahdollista seudulla noin 10 000 vuoden ajan, mutta jälkiä siitä on löydetty kuitenkin melko vähän. Rukajärven eteläpuolella on kivilautainen asuinpaikka *Aikkila* (mj-tunnus 305010006) ja sen lähellä kivilautainen löytöpaikka, kohdetta ei ole tarkemmin ajoitettu. Noin 740 m suunnittelualueesta luoteeseen sijaitsevaa esihistoriallista pyyntikuoppakohdetta *Mättäisenlahti* (mj-tunnus 305010155) ei myöskään ole voitu ajoittaa tarkemmin.

Kuusamo ja Posion pohjoisosa kuuluivat 1600-luvun loppupuolelle saakka Kemin Lappiin. Varhaisten lähteiden mukaan Kuusamon seutu kuului Kitkaan ja Maanselän siidojen (lapinkyläen) piiriin. Kitkan talvikylän paikka ei ole tiedossa, mutta sen voi tulkita olleen jopa nykyisen Kitkan kylän kohdalla. Kohdealue on kuulunut todennäköisesti Kitkan kylän piiriin. Vuosselijärven pohjoispuolelta löydetty talonpaikka *Rukajärvi Jumalanviljankorpi* (mj-tunnus 1000001501) on inventoijan (A. Krapu 2003) mukaan 1800-luvulta tai nuorempi.

Rukajärven kylä syntyi ilmeisesti 1900-luvun lopulla, tämä arvio voidaan tehdä Kuusamon rippikirjojen perusteella.³

Kartta 6. Ote topografikartoista 4613 01 (v. 1964) ja 4524 03 (v. 1967), Takalonlampi on merkitty nuolella.

3 http://www.sukuhistoria.fi/sshy/kirjat/Kirkonkirjat/kuusamo/rippikirja_1867-1876_mko8-14/hakemisto_2.htm

6. Tulokset

Inventoinnissa ei löytynyt muinaisjäännös- tai kulttuuriperintökohteita.

Lestijärvellä 30.12.2019

Hans-Peter Schulz

Jaana Itäpalo

7. Aineistoluettelo

Digitaalinen aineisto:

Geologian tutkimuskeskus,
<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto, <http://www.vanhakartta.fi/>

Kapsi ry, >wms-server <http://tiles.kartat.kapsi.fi/ortokuva?>

Maanmittauslaitos,
<http://vanhatpainenutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,
<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>

Museovirasto: Kulttuuriympäristön palveluikkuna, arkeologiset kohteet ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit
arkeologia, Kuusamo

https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_list.aspx

https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/raportti/read/asp/r_raportti_list.aspx